

**AZ ORSZÁGBÍRÓI
ÉRTEKEZLET TÖRTÉNETE
ÉS ÖRÖKSÉGE**

DR. KÉPESSY IMRE

Témavezető:

DR. MEZEY BARNA EGYETEMI TANÁR

Doktori értekezés tézisei

Budapest

2023

I. A KITŰZÖTT KUTATÁSI FELADAT ÉS ANNAK ELŐZMÉNYEI

Az Országbírói Értekezlettel kapcsolatos kutatásaim genezise Szabó András (1928–2011) *Recepció és kreativitás a büntetőjogban* címmel megjelent tanulmányára vezethető vissza. A Magyar Köztársaság egykori alkotmánybírája a gróf Apponyi György által 1861. január 23-án összehívott testületet ezen írásában erőteljes kapcsolatba hozta a közjogi bíraskodással, amikor akként fogalmazott, hogy az *lényegében alkotmánybírói karakterű hatáskörben járt el*.¹

Ezen, rendkívül újszerű megközelítéssel Magyarország Alaptörvényének, illetve az Alkotmánybíróság hatásköreit érdemben átrendező 2011. évi CLI. törvény elfogadását követően találkoztam – egy olyan időszakban, amikor a szokásosnál is intenzívebb szakmai diskurzus folyt az alkotmányvédelem talán legfontosabb szerveként aposztrofálható bírói fórum jelenét és jövőjét illetően. E két tényező együttesen motivált arra, hogy doktori értekezésem tárgyául a 19. századi Magyarországon megjelent alkotmányvédelmi eszközök bemutatását válasszam (ideértve többek között az 1869. évi IV. törvénycikk 19. §-ban foglalt rendelkezést, amely a hazai bírakat felhatalmazta a rendeletek alkotmányosságának vizsgálatára), illetve vizsgálat tárgyává tegyem azokat az elképzeléseket is, amelyek bár sosem valósultak meg, de rendkívül előremutatóak voltak (gondolva például Kossuth Lajos küthayai alkotmánytervezetére, illetve az abban foglalt Alkotmány Ör Székre).

A kutatás előrehaladtával a fókuszpont azonban fokozatosan szűkülni kezdett, miután az eredendően is kiemelt szerepet játszó Országbírói Értekezlettel kapcsolatban egyre több megválaszolásra váró kérdés merült fel bennem. Ennek eredményeként jutottam el arra az elhatározásra, hogy jövőbeni értekezésem tárgyát a gróf Apponyi György által összehívott testület működése fogja képezni, karöltve az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok közjogi szempontú vizsgálatával. E döntésem meghozatalában komoly szerepet játszott annak ténye, hogy az Országbírói Értekezlet működését monografikus igényvel feldolgozó mű Magyarországon napjainkig nem született.

A kutatás kezdetétől fogva egyértelműnek látszott a történelmi környezet fontossága: a *forradalom és kiegyezés választóján*² saját jövőjét kereső Magyarország politikai elitje, és a birodalmi egység 1850-es évek szerinti felfogását feladó, de a kiegyenlítésre még fel nem készült uralkodó egyaránt szükségesek voltak ahhoz, hogy az értekezlet összeülhessen. Szót kell ejteni az egyre erőteljesebben kibontakozó vármegyei ellenállásról is, amely a korabeli

---

¹ „A magyar jogtörténet a kiegyezés előtörténetének taglalásában az Országbírói Értekezletnek szerepet tulajdonít ugyan, de egy nagyon fontos körülményt homályban hagy. Arra gondolok, hogy az Értekezlet abban a kérdésben döntött, hogy az oktrojált osztrák törvények érvényesek-e, avagy a „rég magyar törvény”, beleértve a forradalom törvényi aktusait. Ez az első eset hazánkban, hogy bírói fórum dönt: mi a hatályos és érvényes törvény. Lényegében tehát alkotmánybírói karakterű hatáskörben járt el az Országbírói Értekezlet.” Lásd: SZABÓ András: *Recepció és kreativitás a büntetőjogban*. In: SAJÓ András (szerk.): *Befogadás és eredetiség a jogban és jogtudományban. Adalékok a magyar jog természetrajzához*. Budapest, Áron Kiadó, 2004. 93. p.

² SZABAD György: *Forradalom és kiegyezés választóján 1860-61*. Budapest, Akadémia Kiadó, 1967.

közhangulatnak megfelelően a *Gesamtstaat* megvalósítására irányuló 10 éves periódust követően nem kívánta elfogadni az Októberi Diplomában³ Magyarországnak kijelölt helyet, egyértelművé téve: 1848-at tekinti az egyetlen törvényes alapnak, amelyhez hajlandó visszatérni. És végül, de nem utolsó sorban, az Országbírói Értekezlet tanácskozásait az első pillanattól kezdve a magyar jogrendszert az 1850-es években ért változások determinálták, amelyek megítélése azért vezetett élénk vitákhoz, mert a magyar közjog szabályaival ellentétesen behozott jogi normáknak köszönhetően jutott a hazai jogélet olyan, 1861-re nélkülözhetetlen intézményekhez, mint a telekkönyv – arról nem is beszélve, hogy az Ausztriai Általános Polgári Törvénykönyv (ABGB) egy olyan alapot kínált a honpolgárok számára, amely egyértelműen fejlettebb volt az 1848 előtti magánjogi intézményeinknél.

A hazai igazságszolgáltatás rendezésével kapcsolatos kérdések 1861-ben nem kerültek igazán reflektorfénybe, hiszen mind a bécsi politikusok, mind a magyar államférfiak elsősorban a „nagy közjogi kérdések” megoldására fókuszáltak. Ehhez képest tekinthetjük igazán jelentősnek az Országbírói Értekezlet örökségét, mivel a magyar önállóság kivívása terén az első fontos győzelmet mégiscsak a törvénykezés kapcsán találjuk. Ismerünk olyan szakirodalmi álláspontot, amely az Ideiglenes Törvénykezési⁴ Szabályok megalkotásában egyfajta „igazságügyi kiegyezést” lát,⁵ de az Értekezlet résztvevői valójában nem a magyar törvényeket egyeztetették az osztrák jogszabályokkal, hanem olyasfajta alkotmányos alapelvek mentén vizsgálták a magyar törvények visszaállításának lehetőségét, mint a jogfolytonosság,⁶ a törvényesség, a jogegyenlőség biztosítása, vagy épp a magánszemélyeket megillető jogok védelme.

E folyamat eredményeként több vitatható döntés is született, amelyet nem kevesen kértek számon az Értekezlet által javaslatba hozott Ideiglenes Törvénykezési Szabályokon. Megkerülhetetlennek érzem annak vizsgálatát, hogy milyen mozgástérrel rendelkezett az Országbírói Értekezlet, hiszen annak összehívását megelőzően egyes vármegyék⁷ igazságszolgáltatási jogosítványaik visszaszerzésével párhuzamosan deklarálták: a jövőben

---

³ *Október-Diplom vom 20. Oktober 1860*. RGBl. Nr. 226. Közli: BERNATZIK, Edmund: *Die österreichischen verfassungsgesetze mit Erläuterungen*. Wien, Manz, 1911. 223-228. p.

⁴ „törvénykezési”: bíróság előtti pörlekedésre, pörös eljárásra vonatkozó. Lásd: CZUCZOR Gergely - FOGARASI János: *A magyar nyelv szótára*. VI. kötet. Pest, Emich Gusztáv, 1874. 451. p.

⁵ Szladits Károly 1904-ben írt munkájában tünt fel e fogalom először, a Deák Ferenc születésének 100. évfordulójára írt megemlékezésében. Lásd: SZLADITS Károly: Deák Ferencz és mai magánjogunk. *Jogtudományi Közlöny*, 1903. 42. sz. 348-351. p. Megjelenik a Csizmadia Andor, Kovács Kálmán, Asztalos László által jegyzett magyar állam- és jogtörténeti tankönyvben is, ahol azt olvashatjuk, hogy e rendelkezések a magánjogban előkészítették az a kompromisszumot, amit aztán a kiegyezés közjogilag is megvalósított. Lásd: CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: *Magyar Állam- és Jogtörténet*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1975. 458. p. E tankönyv későbbi, átdolgozott változata úgy tekint az ITSZ-re, ami azt a „kompromisszumot tükrözi, amely az osztrák és a magyar uralkodó osztályok között jött létre a „magyar jog” és a tényleges gazdasági szükségletek áthidalásaként.” Emellett a szerzők úgy látják, hogy e rendelkezések teremtették meg a jogfolytonosságot a 1848. évi, és az azelőtt törvényekkel, és e szemlélet teremtett áthidaló megaoldás az 1848. évi törvények és a 1867. évi kiegyezés között. Lásd: CSIZMADIA Andor – KOVÁCS Kálmán – ASZTALOS László: *Magyar Állam- és Jogtörténet* (átdolgozta: Horváth Pál és Stipta István). Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1998. 380. p.

⁶ KISS Albert: Az Országbírói Értekezlet félszázados évfordulójához. *Jogtudományi Közlöny*, 1911. 4. sz. 37. p.

⁷ Lásd: KECSKEMÉTHY Aurél: *Vázlatok egy év történelméből (1860 október huszadikától 1861 októberig)*. Pest, Emich Gusztáv, 1862. 64-66. p.

csakis a magyar törvények alapján születhetnek ítéletek.⁸ Az ország legkiválóbb jogászhai 1861. január 23-án számos megválaszolásra váró kérdéssel találták magukat szemben: miben is áll a tanácskozások célja? Mire jogosította fel őket a (törvényesen még meg nem koronázott) uralkodó, amikor az Értekezlet összehívásáról döntött? Mitévők legyenek, ha az 1848 előtt megalkotott törvényi rendelkezések nem alkalmazhatóak a megváltozott viszonyokra? És végezetül: törvényhozói hatáskör hiányában milyen szabályokat „hozhatnak javaslatba”?

A legnagyobb teherterelt az ősiség képezte, aminek eltörlését Széchenyi István⁹ is előírta, és 1848 tavaszán az „utolsó rendi gyűlés” pedig törvénybe foglalta a magyar magánjog egyik legmeghatározóbb jogintézményének megszüntetését. Az 1848. évi XV. törvénycikk megalkotóinak arra azonban nem maradt idejük, hogy a múlt eltörlése mellett hidat képezzenek a jövő irányába,¹⁰ így a modern magyar magánjog alapjainak lerakása az 1850-es években működő birodalmi kormányzat feladatává vált. Az ekkoriban hatályba léptetett törvények alkotmányos rangot ugyan sosem igényelhetek maguknak, de a feudális viszonyok lebontásában és a polgári átalakulásban betöltött szerepük elvitathatatlanná vált. Így, amikor az Országbírói Értekezletet összehívták, az ország legkiválóbb jogászhainak utat kellett találniuk az 1848. évi eszmékkel szemben álló rendi magyar jog *Scyllája*, és modernitás jegyével rendelkező, ámde alkotmányellenesen bevezetett osztrák törvények *Charybdise* között.

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok elfogadásához hosszú és rögös út vezetett. Két „felvonásban” tárgyalt róla a Rainer főherceg nevével fémjelzett, de valójában Anton Schmerling államminiszter által vezetett birodalmi minisztertanács. A javaslat nemcsak itt nézett szembe komoly oppozícióval: a Képviselőház plénuma előtt zajlott vita is eléggé heves volt, és egészen 1861 júliusáig maga Ferenc József is vonakodott az elfogadásától. A *négy hónapra szánt munkálatban*¹¹ foglalt szabályok végül éveken keresztül képezték a hazai törvénykezés zárókövét, miután – törvényesen megkoronázott király hiányában – a magyar országgyűlés egészen 1867-ig nem kezdetett neki a törvényalkotói munkának.¹² Az sem mellékes, hogy eközben annak hiányosságait a gyakorló jogászok a jogtudomány jeles képviselőivel karöltve pótolni igyekeztek.¹³

Annak ellenére, hogy a jelesebb évfordulók alkalmával megemlékeztek az Országbírói Értekezlet jelentőségéről, a testület működésének átfogó bemutatását célul tűző munkálat

---

⁸ Lásd: HU-MNL-OL-O 125. Országbírói Hivatal. 30. sz. Fejér vármegye közönsége üdvözlő irata az országbíróhoz melyben egyszersmind az országbírói értekezlet útján netán hozandó törvények ellen óvást tesz. 1861. március 13. 123. p.

⁹ Lásd: SZÉCHENYI István: *Hitel*. Pest, Petrózai Trattner és Károlyi István, 1830.

¹⁰ RADY, Martyn: *Customary Law in Hungary. Courts, Texts, and the Tripartitum*. Oxford, Oxford University Press, 2015. 228. p.

¹¹ *Sürgöny*, 1863. április 11. 1. p.

¹² RADY 2015. 229-230. p.

¹³ Példaként szolgálhat Pauler Tivadar több kiadást megélt műve. PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan*. Pest, Pfeiffer Ferdinánd, 1864; a kérdés magánjogi vonatkozásaihoz lásd továbbá: HOMOKI-NAGY Mária: A nemesi magánjog szabályainak tovább élése a neoabszolútizmus idején. In: MEZEY Barna (szerk.): *Kölcsönhatások. Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2021. 130-140. p.

Magyarországon máig nem született.¹⁴ Az eddigi kutatások inkább az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok, azon belül is egyes részterületek elemzésére irányultak,¹⁵ és kevésbé fókuszáltak az azt megalkotó testületre, vagy éppen az Országbírói Értekezlet munkálatának elfogadásával kapcsolatos hosszadalmas eljárás részletes bemutatására, illetve elemzésére.

Ennek okát részint arra vezethetjük vissza, hogy 1861-ben nemcsak az Ausztriával való közjogi kapcsolatok rendezése jelentett kihívást, hanem megnyugtató válaszokat kellett találni a nemzetiségi kérdésre.¹⁶ Új alapokra kellett helyezni a horvát-magyar kapcsolatrendszert, és rendezni kellett az Erdéllyel 1848-ban kimondott Unió ügyét (amelyet az Októberi Diploma nem ismert el); és természetesen ott volt még az áprilisi törvények kérdése, amellyel kapcsolatban az uralkodó 1861-ben még nem mutatkozott kompromisszumkésznek. E problémák megoldása önmagában is komoly kihívás elé állította a korszak államférfiit, ráadásul ezekkel az Októberi Diploma árnyékában kellett szembenézni, amelynek fogadtatása korántsem volt olyan örömteli, mint ahogy azt annak bécsi megalkotói remélték. Mindezen szempontok eredményeként a hazai törvénykezéssel összefüggő kérdések hátrébb sorolódtak a közvélemény szemében.

Az Országbírói Értekezlet tárgyalása köztörténeti síkon elválaszthatatlan az Októberi Diplomától, annak kontextusba helyezése pedig röviden igényelte az 1848. évi események, illetve az 1850-es években létezett *absolut hatalom*¹⁷ közjogi lényegének bemutatását. A téma feldolgozása kapcsán megkerülhetetlennek láttam az 1850-es években a magyar jogrendszert ért változások áttekintését. Az sem érdektelen, hogy a bécsi kormányzat milyen módon kívánta megvalósítani az Osztrák Császárságon belüli jogegységet. Az Országbírói Értekezlet tárgyalásain folytonos utalások történtek a közhangulatra, illetve a törvényhatóságok intézkedéseire, így nem tekinthetem el a vármegyei mozgalmak vázlatos bemutatásától, amelyek a Diplomát elutasítva, az 1848. évi alapokhoz való maradéktalan visszatérés gondolatához ragaszkodtak. Mindez a törvénykezés körében a *magyar törvények maradéktalan visszaállítására*¹⁸ irányuló törekvésekben manifesztálódott. Kitérek ez ügyben Pest

---

¹⁴ Szlovákiában 2014-ben jelent meg egy monográfia, amelynek középpontjában az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok állnak. GÁBRIŠ, Tomáš: *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861*. Bratislava, Wolters Kluwer, 2014.

¹⁵ MESZER Artur: *Országbírói értekezlet (21. és 156. §) és Osztrák polgári törvénykönyv*. Budapest, Politzer, 1897. 5-9. p.

¹⁶ András Dorottya megállapítása szerint Deák és Eötvös nemzetiségekkel kapcsolatos aggodalmához hozzájárult, hogy 1867-ben váltak ismertté a statisztikus Fényes Elek publikációi, amelyeknek köszönhetően a magyar közélet vezető szereplői megdöbbenve szembesültek azzal, hogy a részletes adatgyűjtés szerint a magyar korona országaiban a magyarok arányszáma mindössze 37,4 százalékot tett ki. Lásd: ANDRÁSI Dorottya: Az 1868-as nemzetiségi törvény és a magyar-horvát kiegyezés. In: *Erdélyi jogélet* 2020. 2. sz. 142. p. A hivatkozott mű: FÉNYES Elek: *A Magyar Birodalom nemzetiségei és ezek száma vármegyék és járások szerint*. Pest, Eggenberger, 1867. 32-77. p. Lásd továbbá: SOKCSEVITS Dénes: *Horvátország a 7. századtól napjainkig. Szomszéd népek történelme*. Budapest, Mundus Novus, 2011. 370-372. p.

¹⁷ Korabeli elnevezéssel élve. RADY, Martyn: *A Habsburgok. A világ urai*. Budapest, Helikon, 2022. 266. p. Lásd továbbá: RÁTH György: *Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában*. Pest, Landerer és Heckenast, 1861. I. kötet. (a továbbiakban: OBÉ jkv. 1861. I. kötet.) 43. p.

¹⁸ Az értekezésben az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok szövegét figyelembe véve, illetve a korabeli magyar szóhasználat alapján használok e frázist, amivel kapcsolatban ki kell emelni, hogy ezalatt természetesen nemcsak a magyar törvények, hanem általánosságban véve a magyar jogi normák visszaállítását értették, amelyek 1848-ig jelentős részben szokásjogi jellegűek voltak.

vármegyére, ahol a neoabszolutizmus idején¹⁹ bevezetett jogszabályok mielőbbi hatályon kívül helyezéséhez képest kis híján *a birtok biztonsága, illetve a magánjogi viszonyok folytonossága és állandósága*²⁰ is háttérbe szorult.

Jelen értekezés középpontjában a gróf Apponyi György által vezetett testület működésének, tanácskozásainak, illetve az azok eredményeként megjelenő javaslatoknak közjogi szempontú elemzése áll. Az *országbírói tanácskozmány* történetének bemutatása kapcsán megkerülhetetlennek láttam az Értekezlet összehívó császári kézirat elemzését. E dokumentum, egybevetve a történelmi kontextussal, illetve a fennmaradt emlékiratokkal, választ adhat arra az ez idáig kevésbé érintett kérdésre, hogy miben összpontosult az Országbírói Értekezlet összehívásának eredeti célja, és ez változott-e az összehívás elrendelésétől a tanácskozások tényleges megkezdéséig tartó időszakban. Az előzményekhez tartozó utolsó problémakört az országbírói méltóság betöltésével kapcsolatos kérdések tisztázása jelentette.

Az Országbírói Értekezlet első két napja során lefolytatott tanácskozásokból az egyes alválasztmányok számára irányadó alapelvek meghatározására irányuló folyamatot emelem ki, majd rátérek az öröklési jogi rendelkezések feletti vita elemzésére. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok megalkotása során ez ügyben született a legtöbb különvélemény. Az 1848. évi XV. törvénycikk által okozott hézag következtében a közjogi és magánjogi elvek összeütközése elkerülhetetlen volt, ezért esett a választásom a tárgyalások ezen részének bemutatására.²¹ A fejezet zárásaként áttekintem az Értekezlet munkálatában szabályozott egyéb jogterületeket, vizsgálva, hogy mennyiben tudtak érvényesülni a magyar törvények visszaállítását célzó erőfeszítések, illetve ezek milyen következménnyel jártak.

Az Országbírói Értekezlet által megfogalmazott javaslatok elfogadásának menetét a hazai szakirodalom még nem dolgozta fel. E folyamatot az elérhető levéltári forrásokra, a minisztertanácsi és az országgyűlési jegyzőkönyvekre, valamint a memoárirodalomra támaszkodva mutattam be. A dolgozat közjogi fókuszát tekintve megkerülhetetlennek láttam az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok jogforrási jellegének vizsgálatát.

Az értekezés utolsó két fejezetében azt a kérdést járom körül, hogy kimutatható-e az Országbírói Értekezlet munkálatának hatása Erdélyre, illetve Horvát-Szlavónországra. Végezetül ismertetem az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok felülvizsgálatára irányuló 1861 és 1865 közötti törekvéseket.

II. A KUTATÁS MÓDSZERTANA ÉS FORRÁSAI

---

¹⁹ A neoabszolutizmus értelmezéséhez lásd: RÉVÉSZ László: Die Bedeutung des Neoabsolutismus für Ungarn. *Donauraum*. 1969. 3. sz. 142-159. p.

²⁰ *Az országbírói értekezlet előleges tanácskozásai*. OBÉ jkv. 1861. I. kötet. 6. p.

²¹ Találkozó eseményben Kiss Albert 1911-ben írt megemlékezése, amiben azt olvashatjuk, hogy az Országbírói Értekezletre hárult „*megtalálni az Ariadne-fonalat, a mely a jogi zűrzavar labirintusából kivezet*”. Kiss 1911. 37. p.

A történeti kontextus bemutatásának szükségszerű mélysége okán az értekezés interdiszciplináris jellegűnek tekinthető. Törekedtem a korabeli jogtudományi és jogtörténeti források mellett a történészek kutatási eredményeinek hasznosítására, a megfogalmazott hipotézisek jelentős része e két tudományág kutatási módszereinek szintéziséből ered.

A történelmi előzmények tárgyalása során a pozitivista, kronologikus eseménytörténeti módszert alkalmaztam. Az Értekezlet által összeállított javaslatok értékelésénél a leíró mellett a szubjektív teleologikus módszertan került előtérbe a megfogalmazott álláspontok egységbe rendezésére. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok jogforrási jellegének meghatározásakor a dogmatikus, elemző módszertanra támaszkodtam. Az Erdéllyel és a Horvát-Szlavónországgal kapcsolatos fejezetekben a törvénykezéssel kapcsolatosan megfogalmazott javaslatok elemzése során a komparatív módszer alkalmazására törekedtem. Ez főként Horvát-Szlavónország kapcsán válik hangsúlyossá, miután az 1861. évi Sabornak nem kellett olyasfajta alkotmányos korlátokkal megküzdenie, mint a Magyarországon és Erdélyben összehívott értekezletnek.

Az Országbírói Értekezlet működésének vizsgálata tekintetében megkerülhetetlen kiindulópontnak számít a Ráth György gondozásában 1861 októberében kiadott kétkötetes munka, amelyre Márkus Dezső az értekezlet határozatainak csaknem hiteles anyaggyűjteményeként hivatkozik (*Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában* címmel). A kiadvány nemcsak a tanácskozások szó szerint vezetett jegyzőkönyvét tartalmazza, hanem az egyes alválasztmányok által kidolgozott javaslatokat is.²² Utóbbiak megtalálhatóak a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában is, a Magyar Udvari Kancellária anyagai között.²³

Az általam vizsgált egyes kérdések tárgyalása során a fellelhető szakirodalmi források feldolgozása mellett kiemelt figyelmet fordítottam az elérhető elsődleges forrásokra. Az Országbírói Hivatal 1861 és 1869 közötti, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található iratainak jelentős része megsemmisült, de a fennmaradt iratok egy része²⁴ is értékesnek bizonyult az Országbírói Értekezlet működésének rekonstruálása során. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok kötelező zsinórmértékké válásához vezető út bemutatása során támaszkodtam a bécsi minisztertanácsi jegyzőkönyvek, illetve az országgyűlési naplók vizsgálatára. A történeti hűség érdekében a memoárirodalmat is felkutattam, hiszen a kortársak által vezetett naplók, illetve az általuk írt emlékiratok olyan tényeket, információkat, véleményeket is megőriztek, amelyek a hivatalos dokumentumokba nem kerültek be. Apponyi

---

²² MÁRKUS Dezső: *Magyar Jogi Lexikon hat kötetben. V. kötet.* Budapest, Pallas Rt., 1904. 717. p.

²³ HU-MNL-OL-P szekció 1830 6. tétel Országbírói Tanács értekezletének iratai. Az alválasztmányi javaslatokhoz: 1-34. p., a telekkönyvekre vonatkozó javaslatokhoz: 229-234. p., 235-254. p., 269-274. p., a közvetítő javaslatokhoz és a peres eljárás szabályozása tekintetében készült javaslatokhoz: 299-326. p.; illetve HU-MNL-OL-P szekció 1830. 6. tétel Országbírói Tanács értekezletének iratai.

²⁴ Minthogy gróf Apponyi György nyitotta meg nádor hiányában az országgyűlést, illetve látta el a Főrendiház elnöki teendőit, az Országbírói Hivatal fennmaradt iratainak meghatározó része az 1861. évi Országgyűléshez kapcsolódik. Lásd: HU-MNL-OL-O 125. 4919. 201-202. p. HU-MNL-OL-O 125. 4922. 203-204. p.

György sajnos nem írt emlékiratokat (igaz, néhány levele fennmaradt),²⁵ de a Ghyczy Kálmán, Vay Miklós, Lónyay Menyhért, illetve Szögyény-Marich László²⁶ által hátrahagyott iratok, levelek, naplók fontos adalékokkal szolgáltak az 1861. évi Értekezlet működésének bemutatásához.

A szakirodalmi forrásokra áttérve, az 1849 és közötti 1861 időszak alkotmánytörténetileg releváns változásainak ismertetésében főként Berzeviczy Albert, Szabad György, Hanák Péter, Deák Ágnes és Gergely András munkásságára támaszkodtam, míg az Országbírói Értekezlet működésében kardinális szerepet játszó vármegyei mozgalmak bemutatásában komoly segítséget nyújtottak Stipta István művei. Az 1850-es években bekövetkezett bírósági reformok megismerésében Varga Endre és Stipta István közleményei mellett a legfrissebb kutatási eredményeket is hasznosítottam (Balogh Judit, Papp László és Pétervári Máté művei).

Az osztrák jognak a magyar jogrendszerre gyakorolt hatását illetően megkerülhetetlenek Grosschmid Béni és Szladits Károly művei, utóbbi külön monográfiában vizsgálta az ABGB szerepét a hazai magánjog fejlődésében. Elévülhetetlen érdemeket szerzett e kérdéskör feldolgozásában Homoki-Nagy Mária, aki a levéltárban végzett kutatásaira támaszkova, konkrét jogeseteken keresztül mutatta be számos tanulmányában a korabeli magánjogi intézmények tényleges működését.

Az osztrák történészek és jogtörténészek közül Stefan Malfér, illetve Christian Neschwara munkássága bír komoly relevanciával. Előbbi nevéhez köthető az osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvek kritikai kiadásának közzététele. Christian Neschwara – Malfér kutatási eredményeire is hasznosítva – a 2010-ben megjelent terjedelmes munkában komplex módon mutatta be az ABGB sorsát a Szent Korona országában.

Utalni kell Tomáš Gábriš *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861. Monografická štúdia a historickoprávny komentár* című kötetére, amely a világon az első monografikus alkotás, amely az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok bemutatása mellett az Országbírói Értekezlet bizonyos aspektusainak ismertetésére fókuszált. A szerző célja azon jogforrás bemutatásában rejlett, amely Szlovákiában még az elmúlt években is felbukkant bírói ítéletek indokolásában.²⁷ Az ő munkájának egyik, de nem kizárólagos érdeme, hogy tartalmazza az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok szlovák nyelvű fordítását, egyszerűbbé téve a szlovák jogászok és jogtörténészek számára e jogforrás megismerhetőségét.

---

²⁵ Lásd: HU-MNL-OL-P 90-5.-e-2.; HU-MNL-OL-P 1830-10.-4.; Apponyi György levele Szentiványi Vincéhez HU-MNL-OL-P 1873-3.-98.-a; Szentiványi Vince válaszfogalmazványa Apponyi Györgynek HU-MNL-OL-P 1873-3.-98.-b; Dessewffy Emil levelei Apponyi Györgyhez HU-MNL-OL-P 90-5.-d-1.

²⁶ Szögyény-Marich László (1806-1893) császári és királyi kamarás, valóságos belső titkos tanácsos, országbíró, az Országbírói Értekezlet működésének időszakában a magyar királyi udvari alkancellár működött, báró Vay Miklós vezetése alatt. Emlékirataihoz lásd: SZÖGYÉNY-MARICH LÁSZLÓ: *idősb Szögyény-Marich László országbírói emlékiratai. Harmadik kötet 1860–1861*. Kiadja fia. Budapest, Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája 1918.

²⁷ Lásd a 2Sžr/4/2019. számú ügyben hozott ítéletet: <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/i-detail/rozhodnutie/1305e5f7-44ee-4715-84f7-5199bf933696%3A5f43d36b-fcf2-459b-bf74-6b09ca1c251f>

Jelen értekezés a hazai jogtörténeti szakirodalomban elsőként mutatja be az Országbírói Értekezletnek Erdélyre, illetve Horvát-Szlavónországra gyakorolt hatását. Erdély vonatkozásában – miután a vonatkozó levéltári források jelentős része megsemmisült – főként azokra a korabeli folyóiratokra²⁸ támaszkodtam, amelyek az utókor számára megőrizték a Kolozsvárott működött *törvénykezési értekezlet* tanácskozásainak jegyzőkönyveit, a nagyszabású Szász Nemzeti Gyűlés anyagaihoz hasonlóan. Releváns információkkal szolgáltattak továbbá a korabeli okmánytárak és egyéb, „hivatalos” kiadványok. Horvát-Szlavónország kapcsán a Sabor által felállított bizottság tevékenységének, illetve az általa megfogalmazott javaslatok sorsának bemutatásához az 1861. évi Sabor jegyzőkönyvét vettem alapul. A másodlagos forrásokat illetően a jelenkori horvát jogtörténészek közül főként Dalibor Čepulo műveit vizsgáltam, de törekedtem a tárgyalt korszakhoz közelebbi álláspontok bemutatására is. Ez ügyben Ivan Maurović tanulmányából indultam ki, aki 60 év távlatából ítélte meg az ABGB hatását, míg a történelmi kontextus tekintetében Heka László írásait vettem alapul.

Az értekezés utolsó fejezetében a minisztertanácsi jegyzőkönyvek, Christian Neschwara és Stefan Malfèr²⁹ írásai mellett a korabeli jogi és politikai publicisztikára támaszkodva mutattam be az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok felülvizsgálatára irányuló törekvéseket; valamint kitekintést tettem az 1840. évi váltótörvény visszaállításából eredő elégedetlenség okán összehívott „második” Országbírói Értekezletre – ahol jogi, társadalmi és gazdasági érvek egyaránt összecsaptak.

III. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA ÉS AZOK HASZNOSÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

Az Országbírói Értekezletben a 19. századi magyar jogfejlődés egyik legfontosabb állomását, szükségyszerű eseményét és paradoxonát fedezhetjük fel. A hazai jogrendszerben az 1848-at követő változások, a birodalmi egység államának válsága, majd az erre megoldási kísérletként kiadott Októberi Diploma, valamint az erre adott vármegyei reakciók, mind-mind magukban hordozták azt a szükségyszerű végkifejletet. Ez pedig azt igényelte, hogy egy professzionális, jogászokból álló testület öröködjön afelett, hogy *Themis temploma* ne omoljon össze Magyarországon 1861 elején. Mennyiben tudhatjuk be a *sors kezének*, miszerint éppen az a magyar államférfi hívja össze e testületet, aki 1848-ban még a dinasztia oldalán küzd a reformok ellen,³⁰ arra nincs válasz. Azt viszont határozottan állíthatom, hogy gróf Apponyi

²⁸ *Kolozsvári Közlöny*, 1861. évfolyam 119. szám, 120. szám 123. szám 142. szám, 145. szám, 146. szám, 147. szám, 151. szám, 152. szám, 153. szám, 156. szám, 157. szám, 159. szám, 164. szám, 165. szám, 177. szám, 179. szám; *Kronstädter Zeitung*, 1861. évfolyam 94. szám., *Korunk*, 1861. évfolyam. 158. szám., 159. szám. 180. szám.

²⁹ Stefan Malfèr mutatta be elsőként az ABGB ismételt magyarországi hatályba léptetésére irányuló törekvéseket. Lásd: MALFÈR, Stefan: *Das österreichische Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch in Ungarn zur Zeit des „Provisoriums“ 1861–1867. Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte*, 1992. 14. sz. 32-44. p.

³⁰ Szekfű Gyula azon, 1860–1861-re (is) vonatkozó értékelése, miszerint Apponyi már 48-ban is rossz és ügyetlen politikusként bizonyult, álláspontom szerint elnagyolt. Lásd: SZEKFŰ 1938. 279. p. Egész életútjáról jóval kiegyensúlyozottabb képet fest Czinege Szilvia: „Apponyi a század második felében valóban köztisztviselőként állónak számított. Nekrológja egyértelműen, szövegszerűen is megerősíti benyomásunkat: *Históriai alak száll sirba vele, akinek emléke tiszteletreméltó.*” CZINEGE 2018. 14. p. idézi: *Budapesti Hírlap* 1899. március 2.

György szerepe megkerülhetetlen volt a hazai törvények 1861. évi visszaállításában,³¹ hiszen az egykori országbíró még az uralkodó akaratával is több ízben dacolva, szívvel-lélekkel küzdött a magyar jogrendszer feltámasztásáért. Apponyi egy évtized elteltével a nemzeti érdekek egyik meghatározóbb képviselőjévé vált, aki (Horvát Boldizsárt idézve) egy másodpercig sem tévesztette szem elől mindazon érdekeket, *amelyek megóvása a jog legfontosabb feladata.*³²

A sorsszerűség (talán) abban is megjelent, hogy Apponyi – minden igyekezete ellenére – csak 1861. január második felében hívhatta össze az *országbírói tanácskozmányt* Cziráky János lemondásának következtében. Apponyi helyesen döntött, amikor az uralkodói felhatalmazására hivatkozva kijelentette, hogy az általa összehívott értekezlet tagjai tökéletes szabadsággal tanácskozhatnak a törvénykezés szervezését illető kérdésekben, hiszen így valódi tartalommal lehetett megtölteni annak üléseit. Ennek hiányában ugyanis Országbírói Értekezlet lényegében rögvest egy mindenki által mellőzött „lábjegyzetté” vált volna. A bírósági szervezettel kapcsolatos kérdéseket akár egy nap alatt is meg lehetett volna vitatni, de ez nem adott volna valódi válaszokat akkor, amikor mindenkit az foglalkoztatott, hogy miként lehetne a „*gyűlölt osztrák törvények*” helyett ismét a hazai jogi normák alapján dönteni a peres felek vitáiban. A korabeli Magyarországon a vármegyék az alkotmányos identitás kiemelten fontos részéként kezelték a magyar törvényeket, így azok visszaállítása a törvénykezés kapcsán legalább annyira fontosnak tűnt, mint amilyen elementáris ragaszkodás volt kimutatható a közjogban az 1848. évi áprilisi törvénycikkek vonatkozásában. Ennek okát tökéletesen írták le Ghyczy Kálmán szavai, aki szerint a Lajtán túli és inneni jogrendszer különbségénél erősebb biztosítéka a magyar önállóságnak³³ sohasem létezett.³⁴

Az 1849 után hatályba léptetett jogszabályokat rengeteg kritika érte. Egy részük ki is érdemelte a velük szemben táplált ellenérzéseket, főként a büntető- és a sajtójog terrénumában. Az 1848-ban előirányzott polgári átalakulást, még ha az eredeti elképzelésektől némiképpen eltérő elvek alapján is, de az oktrojált jogszabályok alapján hajtották végre. Deák Ferenc tökéletesen látta a helyzetet: a gyűlölet nem az 1848. évi eszméket végrehajtó szabályok miatt izzott, hanem mert az *absolut hatalom* leverte a szabadságharcot és megvonta szuverenitásunkat.³⁵ Az emberek ezt a gyűlöletet vetítették ki a hatalom eszközeire, köztük a jogszabályokra. Az érzelem és az értelem az emberi lét különböző dimenzióihoz tartoznak: nem véletlen hát, hogy az 1860/1861 fordulóján tapasztalható közérzület hatalmas ellenszelet jelentett a jogász logika érvényesülésével szemben, holott arra talán sosem volt nagyobb szükség, mint 1861 Magyarországon. Teljesen osztom Christian Neschwara, illetve Homoki-Nagy Mária álláspontját, akik szerint az e jogszabályok feletti objektív ítélet meghozatalához elengedhetetlen azok tényleges hatásának vizsgálata. A passzív ellenállás eredményeként nem

---

³¹ Beksics Gusztáv értékelése szerint Apponyi „az 1861-iki országbírói értekezlet megnyitásakor meglepte a közvéleményt hazafias magatartásával. Mint az országgyűlés intéző szelleme, joggal számíthatott a közvélemény elismerésére, különösen mikor ez értekezlet eredményeit bátran védelmezte Schmerling pátenseivel szemben.” MÁRKI Sándor – BEKSICS Gusztáv: *A modern Magyarország (1848–1896)*. Budapest, Athenaeum, 1898. 348. p.

³² *Az Országbírói Értekezlet második ülése*. OBÉ jkv. 1861. I. kötet. 33. p.

³³ RÉCSI Emil: *Magyarország közjoga*. Pest, Pfeifer Ferdinánd, 1861. 154-163. p.

³⁴ *Az Országbírói Értekezlet első ülése*. OBÉ jkv. 1861. I. kötet. 13. p.

³⁵ *Az Országbírói Értekezlet tizenkettedik ülése*. OBÉ jkv. 1861. II. kötet. 271-272. p.; KAJTÁR 2003. 98. p.

jelenthetjük ki teljes bizonyossággal, hogy a kortársak (ideértve még az Országbírói Értekezlet egyes résztvevőit is) megfelelő ismeretekkel rendelkeztek e törvények pozitív és negatív vonásairól. Azt sem tartom elképzelhetetlennek, hogy egyes szerzők a korszellemre hivatkozva törtek volna felettük pálcát – egyes esetekben talán kissé elhamarkodottan. Ezzel természetesen nem védelmezni kívánom az *absolut hatalmat*, de az osztrák jogszabályok hatályba léptetésének kérdése – főként a magánjog világában – korántsem volt annyira fekete-fehér, miként azt (főként a 19. században) egyesek látták.

Egy biztos: az Országbírói Értekezlet tagjaira roppant súlyt helyezett a közvélemény, és ennek kapcsán érkezőnk el a paradoxon gondolatához. Az osztrák jogot elutasító, ámde egyúttal a magyar törvények maradéktalanul visszaállításához ragaszkodó társadalmi igény ugyanis láthatóan ahhoz vezetett, hogy az Értekezlet egyes tagjai is elkezdtek a politikailag tetszetős, ámde jogilag lehetetlen vagy épp abszurd eredményre vezető megoldások irányába tekinteni. Mindazok, akik az Országbírói Értekezlet kétségkívül hiányzó törvényhozói kompetenciáinak hiányában opponáltak a magyar törvények visszaállításához kétségkívül elengedhetetlen ideiglenes szabályok megalkotását, ugyan egy kétségkívül fontos alkotmányos alapelvből indultak ki, ámde annak kizárólagos érvényesítéséért minden bizonnyal hatalmas árat kellett volna fizetni. Az Országbírói Értekezlet tagjai helyesen döntöttek, amikor kreatív jogi megoldások útján, de olyasfajta átmeneti szabályokat alkottak, amelyek az 1848-ban kimondott elvekre tekintettel biztosították a magyar törvények lehető legteljesebb visszaállítását.³⁶ Ehhez persze kompromisszumokat kellett kötni. Az 1848. évi XV. törvénycikk rendelkezései példázák a legjobban, hogy azok egyszerű visszaállítása vagy megbénításához, vagy a jogbiztonság feladásához vezetett volna. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok több helyen módosították az 1848-ig létezett joganyagot, amit e kényszerű megoldás támogatói a változott körülményekkel és a Hétszemélyes Táblának a jogmegállapításra irányuló hatásköreivel támasztottak alá. Mások élesen kritizálták ezen eljárást, mert abban a törvényhozói kompetenciák megsértését látták. Ezzel együtt a normaszöveg készítőit dicséri, hogy az abban foglalt rendelkezések valóban a magyar tradíciókat tükrözték, és azok megalkotását annak pusztá ténye is legitimálja, hogy az ági öröklés intézménye még a hatályos Polgári Törvénykönyvben³⁷ is megtalálható.³⁸

Nem állítható, hogy az Országbírói Értekezlet tökéletes munkát végzett volna, de némiképpen magyarázza az eredményt a döntéseik mögött húzódó logika, amely leginkább a kétserpenyős mérleg működésével szemléltethető. A mérleg egyik serpenyőjében találjuk a törvényesség elvét, amely a magyar törvények visszaállításában testesült meg, míg a másik serpenyőjében ott rejlik a magánszemélyek jogainak védelme kapcsán a jogbiztonság elvével szoros összefüggésben a visszamenőleges hatályú jogalkotás tilalma, illetve a mindenkit egyetemlegesen megkárosító moratórium tilalma, valamint az 1848. évi törvényeinkben megtestesülő törvény előtti egyenlőség gondolata. A helyzet paradox voltát az jelenti, hogy

---

³⁶ Igaz, még Deáknak is fel kellett szólnia mindazon törekvések ellen, amelyek a „puszta” törvényesség oltárán még az 1848. évi reformokat is hajlandóak lettek volna feláldozni.

³⁷ Lásd: 2013. évi V. tc. 7. könyv IX. cím.

³⁸ Képes György nézete szerint ebben kardinális szerep jutott GROSSCHMID Béninek. Lásd: KÉPES 2018. 2017. p. Vö: GROSSCHMID Béni: Öröklött s szerzett vagyon. Budapest, Politzer Zsigmond, 1897. 97-99. p.

ezen alkotmányos alapelveknek egymást kellett volna erősíteniük, de 1861-ben épp ellentétes volt a helyzet: a törvényesség eszméje nem egy esetben került szembe a mérleg másik serpenyőben található elvek valamelyikével, vagy akár mindegyikével. Az Országbírói Értekezletnek lépésről lépésre kellett meghatároznia, hol található az a pillanatnyi egyensúly, melynek rögzítésére törekedni kell. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok álláspontom szerint ezt az *equilibriumot* testesítik meg.

Az Országbírói Értekezlet további vezérlő eszméjét képezte a törvényalkotás tilalma,³⁹ amelyből következően a mérleg szegéhez csak óvatosan lehetett nyúlni. Egészen addig, ameddig a magyar törvények visszaállítása kivitelezhetőnek látszott, ez nem okozott fundamentális problémát. Ellenben, amikor mégiscsak a törvényes szabályok pótlására vagy az osztrák jogszabályok hatályban tartására kényszerült az értekezlet, az alkotmányos szabályok iránti elkötelezettség⁴⁰ és – Horvát Boldizsár szavaival élve – a „szükség ércztörvénye” között feszülő ellentét látható meghasonlást okozott, hiszen a résztvevők joggal érezhették azt, hogy két rossz közül kellett választaniuk.⁴¹

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat nem kevés kritika érte a megalkotásukat követő években, az idő viszont megszépítette e hiányokat. Amikor az Országbírói Értekezlet 50. évfordulója alkalmából többen is megemlékeztek a testület által elért eredményekről, mindenki egy dologra összpontosított: az ITSZ megalkotása lehetségessé tette a hazai törvények visszaállítását. Valóban szükséges volt az Országbírói Értekezlet munkálata a magyar törvények „feltámadásához”? Meszer Artur 1897-ben írt művében amellett érvelt, hogy az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok első paragrafusától „[e]gy nagy hiba (...) el nem tagadható: a „visszaállittatik” kitétel (...). Mintha a régi magyar jog fel nem éledt volna ama nagy közjogi elv felállításával a saját erejéből! Az ért. szerint ez a feléledés a maga erején nem történhetett: e munkát az értekezlet végezte.”⁴² A szerző meglátása szerint a magyar alkotmányos intézmények ismételt életbe léptetésének logikus következménye volt a magyar törvények „feléledése” 1860 októberében. Az általa felvetett kérdést értelmezhetjük oly módon is, hogy tekinthetjük-e a jog dimenzióját olyan értelemben függetlennek, önállóknak és érettnak, aminek következtében a magyar alkotmányosság részleges helyreállítása elegendő lehetett a hazai jogintézmények újbóli érvényesüléséhez.⁴³

Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok hatálya ugyan sosem terjedt ki sem Erdélyre, sem Horvát-Szlavónországra, de amint láthattuk, elfogadásukra irányuló törekvések léteztek.

---

³⁹ KISS 1911. 37. p.

⁴⁰ MEZEY Barna: Az Országbírói Értekezlet legitimitásához. In: MARGITTAY-MÉSZÁROS Árpád (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Siska Katalin 60. születésnapjának tiszteletére – Viginti Quinque Anni in Ministerio Universitatis et Iurisprudentiae*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021. 31. p.

⁴¹ Főként az egyes osztrák törvények hatályban tartására irányuló javaslatokra vezethető vissza az Országgyűlés mindkét háza által elfogadott határozat rendkívül óvatos megfogalmazása, amely mindössze ideiglenes kiegészítő gyanánt ajánlotta az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat a törvényhatóságok és a bíróságok figyelmébe.

⁴² MESZER 1897. 8. p.

⁴³ E nézetet vallotta Ónossy Máttyás az 1861 júniusában folytatott képviselőházi vita során, amikor a határozat szövegéhez képest fűzte azon megjegyzését, hogy „igen is a magyar magánjogi törvények önként fennállanak, melyeket jobban akarok mindenki által tiszteltetni, mintsem azok bár kinek is megerősítésére szoruljanak”. Lásd: *Képviselőházi napló*, 1861. II. kötet. XLIX. ülés 1861. június 22. 207. p.

Magyarország és Horvátország között a fő különbséget az jelentette, hogy a Zágrábban működött törvénykezési kérdések rendezésével megbízott bizottság munkáját egyáltalán nem gátolták olyasfajta körülmények, mint a Pesten ülésezett Országbírói Értekezletét. A bizottságot a Sabor ugyan arra utasította, hogy az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok nyomdokain járjon el, de a testület már a tárgyalások kezdetén irányt változtatott, és az általuk elkészített javaslatok nem az Apponyi György által vezetett testület felfogását tükrözték. Az ABGB megítélése pedig korántsem volt annyira egységes, mint Magyarországon, így a kódex hatályon kívül helyezése nem került napirendre

Erdély helyzete ismét speciálisnak mondható: adott volt két unionista elveket valló vezető, és egy általuk összehívott törvénykezési értekezlet, amely deklarálta az Országbírói Értekezlet munkáját figyelembe véve kívánta rendezni az erdélyi igazságszolgáltatás helyzetét. Hosszas viták árán, de megszületett az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok hatálybaléptetésére irányuló javaslat, ámde – valószínűsíthetően az egységes fellépés hiányára, valamint az erdélyi vezetők és bécsi kormányzat közötti nézeteltérések felerősödésére, illetve Szász Nemzeti Gyűlés által megfogalmazott eltérő célokra tekintettel – azt az uralkodó teljesen egyértelműen elutasította. Azon hipotézisem mellett, miszerint Ferenc József célja 1860 októberében nem irányulhatott a magyar törvények visszaállítására, e körülményt látom az egyik legerősebb érveknek.

Megfogalmazhatott volna az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokban található rendelkezésekhez képest eltérő javaslatot az Országbírói Értekezlet? Elvi szinten természetesen igen, ahogy a polgári törvény feletti javaslat kidolgozását, vagy éppen az úrbéri viszonyokkal kapcsolatos kérdéseket rendező bizottság esetében is láthattuk, hiszen azok kifejezetten az osztrák jogszabályok hatályban tartására tettek javaslatot. A korabeli közhangulatot figyelembe véve a törvényhatóságok jelentős része nem tett volna eleget ennek a döntésnek, ami pontosan ahhoz az ítélkezési anarchiához vezethetett volna, amelyet Apponyi György és az Országbírói Értekezlet résztvevői el akartak kerülni. Más oldalról közelítve, de ugyanúgy helyesnek véli az ez ügyben meghozott döntést Márkus Dezső, aki szerint *„[a]z volt a nagy kérdés: nem lenne-e célszerűbb ideiglenesen — csak némi módosítással az öröklési jog körül — meghagyni hatályában az osztrák polgári törvénykönyvet, amely az országnak máris megszerezte volt az egységes magánjogi kodifikáció összes előnyeit és amelynek érvényben tartása megóvja a jogrendet újabb megrázkódtatástól, mintsem visszaállítani a magyar magánjogi törvényeket, amelyek jórésztben nemcsak hézagok, de főképpen idejüket múlták? Hogy a döntés a magyar polgári anyagi magántörvények visszaállítása mellett történt, az számos nagy hátránya ellenére, amelyek közt nem a legutolsó jogászaink magánjogi kiképzésének állandó fogyatékosága, mégis nagyon bölcs elhatározás volt. Mert igaza van Grosschmid Béninek azzal a fölfogásával, hogy az osztrák jog recepciója, nemzeti jogfejlődésünk önállóságának rovására, egyfelől még bensőbbé tette volna azt a köteléket, amely bennünket Ausztriával kapcsol össze, másfelől pedig nem ösztönzött volna a magyar magánjognak az osztráktól független kodifikációjára.”*⁴⁴

---

⁴⁴ MÁRKUS 1911. 35. p. idézi: GROSSCHMID 1905. 869-870. p.

Másodsorban az 1848. évi XV. törvénycikk alapján felfüggeszthették volna az igazságszolgáltatást mindazon kérdésekben, ahol a magyar törvények helyreállítása nem tűnt lehetségesnek. Egy ilyesfajta javaslat elfogadásának esélyét csillagászatian alacsonynak tekintem, ugyanis nemcsak Ferenc József deklarált álláspontjával lett volna ellentétes, hanem a magánszemélyek érdekeit is mélyrehatóan sértette volna. És még ha állna is azon érvelés, miszerint az ezzel kapcsolatban felmerülő kérdések az ország lakosságának mindössze kis részét érintették volna, egy ilyen tartalmú döntés meghozatalának következményei beláthatatlanok lettek volna.

A harmadik (szintén elvi) lehetőséget az Országbírói Értekezlet hallgatása jelenthette volna. Ha az Országgyűlés asztalára utalták volna a pótlólagos szabályok megalkotását, törvényesen megkoronázott király híján e kérdésben csakis a törvényhatóságok dönthettek volna – ami bizonyosan bírósági anarchiához vezetett volna. Egyetértve Deák Ferencsel, én is úgy látom, hogy *„miután a társas életben a magánjogviszonyokat szabályozó törvényekre mindennap szükség van – a szükség kényszerítené ki a törvényhatóságokat, hogy a hiányt pótolják, s ők octroyroznának, csakhogy egymástól különbözőleg teljesítenék ezt, s a törvénykezésben szükséges egyformaságot sokszinü tarkaság váltaná föl.”*⁴⁵ Ebből következően az egyetlen valódi megoldást a ténylegesen követett út jelentette, amely viszont számos kihívást rejtett magában.

Ez megmutatkozik az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok jogforrási jellegével kapcsolatos, rendkívül szerteágazó álláspontokban. Ha az Országbírói Értekezlet munkálatát be akarjuk sorolni a jogforrások közé, falakba ütközünk. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok elfogadásának folyamata eléggé rapszodikus volt. Először a minisztertanács tárgyalta, majd az uralkodó döntésének eredményeként az Országgyűlés elé került, amely azt ideiglenesen használhatónak mondta ki. Ezt követően ismét a bécsi kormány tűzte napirendjére, majd az uralkodó jóváhagyását követően a Curia fogadta el *saját maga eljárásában kötelező zsinórmérték gyanánt*. Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok kötelező erejét egyértelműen azok szokásjogi jellege biztosította, az Országbírói Értekezlet által megfogalmazott javaslatok jogforrássá válása során mégis jelentősége volt annak a folyamatnak, amely során az állam – legalábbis de facto működő szervei – e szabályok alkalmazhatóságáról döntöttek.⁴⁶ Elismerve a szokás döntő szerepét, az Országbírói Értekezlet munkálatát egy egyedi jogforrás vélem, amihez hasonlót nem fedezhetünk fel a magyar jogtörténetben. Különbözik a Hármaskönyvtől is, hiszen az eredendően törvényjavaslatnak készült, míg e munkálat nem. Werbőczy műve főként a létező jogot kívánta összegyűjteni, míg az Országbírói Értekezlet alkotmányos elvek

⁴⁵ Lásd: *Az Országbírói Értekezlet tizenkettedik ülése*. OBÉ jkv. 1861. II. kötet. 274. p.

⁴⁶ Ennek apropóján Meszer Artur tette fel a kérdést: *„Aból ugyanis, hogy az orszb. ért. érvényének alapja a szokásjog, még nem következik magában véve, hogy azt iratlan jogként kell kezelnünk, hogy tehát annak értelme mindig csak a bírói gyakorlaton keresztül volna megállapítható. A gyakorlat ugyan autentikus interpretatorként szerepel az orszb. ért.-tel szemben is: de nem inkább és nem kevésbé, mint bármely törvénnyel szemben.”* A szerző felvetette azt a kérdést is, hogy *„Kodifikál-e az értekezlet? Ha nem, akkor hatályon kívül helyezve az osztrák korszak-ból csak az van, amit világosan eltöröl, vagy a mi szabányaival egyenesen ellenkezik; ha igen, akkor azokból csak annyi áll fenn, amennyit expressis verbis fentartott. Ha nem: a régi magyar törvények és szokásjog teljességükben visszaállanak, megszorítva csak némely „pótlások”-kal, melyek mint kivételek jelentkeznek: a holtkézi, a hitbizományi, a sommás visszahelyezési törvények fennállnak, Werbőczynek számos szabálya jog; ha igen: mindez elavult, eltörtölt ócskaság.”* Lásd: MESZER 1897. 9. p.

alapján állította vissza a magyar törvényeket és ahol ettől eltért, ott egy másik alkotmányos alapelv, a magánszemélyeket megillető jogok védelmének érdekében döntött így.

Gondolataimat Berzeviczy Albert gondolatával zárom, aki az Országbírói Értekezlet munkálatát tekintette az Októberi Diplomával behozott csonka alkotmány és az 1861-ben összehívott rövid országgyűlés az utolsó megmaradt vívmányának.⁴⁷ E tételt megfordítva, az Apponyi György által vezetett testület működésére tekinthetünk úgy is, mint első igazi sikerre, amelyet fel lehetett mutatni az 1849 és az 1867 közötti korszakban.

IV. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN KÉSZÍTETT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

KÉPESSY Imre: „Amikor a közjogi tekintetek a magánjogi érdekekkel összeütközésbe hozattak” – szuverenitáskérdések az Országbírói Értekezlet ülésein. *Jogtörténeti Szemle* 2019. 3-4. szám.

KÉPESSY Imre: 1848 alkotmányos forradalma – kontextus és előzmény. In: *Jogi tanulmányok. Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak konferenciáján*. Budapest, ELTE ÁJK Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2016.

KÉPESSY Imre: A bírói függetlenség kialakulása Magyarországon. In: MENYHÁRD Attila – VARGA István (szerk.): *350 éves az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara: a jubileumi év konferenciasorozatának tanulmányai*. II. kötet. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018.

KÉPESSY Imre: Az alkotmányörszék Kossuth kütahyai alkotmánytervezetében. In: KIS Norbert – PERES Zsuzsanna (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára: Studia sollemnia scientiarum politico-cameralium*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, Nordex Kft., 2017.

KÉPESSY Imre: Az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok elfogadásának egy elfeledett mozzanata. In: MEZEY, Barna (szerk.): *Kölcsönhatások. Európa és Magyarország a jogtörténelem sodrásában*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2021.

KÉPESSY Imre: Az osztrák büntetőjog hatása a magyar büntetőjogi kodifikációra. In: *Jogi Tanulmányok. Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak konferenciáján*. Budapest, ELTE ÁJK Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2018.

KÉPESSY Imre: Az út a kiegyezéshez. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta juridica et politica*, 2019. 1. sz.

KÉPESSY Imre: Büntetőjogi kérdések az Országbírói Értekezleten. In: HACK Péter – KOÓSNÉ MOHÁCSI Barbara (szerk.): *Emberek őrzője: Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014.

KÉPESSY Imre: Der Einfluss der österreichischen Gesetze auf die Schaffung des ersten ungarischen Strafgesetzbuches. In: HIRTE, Markus – KOCH, Arnd – MEZEY Barna (Hrsg.)

---

⁴⁷ Lásd: BERZEVICZY 1932. 364. p.

Wendepunkte der Strafrechtsgeschichte. Giessen, Psychosozial-Verlag, 2020.
<https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.4797>

KÉPESSY Imre: Föderalizmus, centralizmus, dualizmus - avagy a kiegyezéshez vezető út. In: MEGYERI-PÁLFFI, Zoltán (szerk.): *Szuverenitáskutatás.* Budapest, Gondolat Kiadó, 2020.

KÉPESSY Imre: Kérdések az ideiglenes Törvénykezési Szabályok jogforrási jellegét illetően. In: PERES Zsuzsanna – BATHÓ Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére: Labor est etiam ipse voluptas.* Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021.

KÉPESSY Imre: National Modernisation through the Constitutional Revolution of 1848 in Hungary: Pretext and Context. In: GAŁĘDEK, Michał – KLIMASZEWSKA Anna: *Modernisation, National Identity and Legal Instrumentalism (Vol. II: Public Law)* Brill | Nijhoff, 2020. Legal History Library Volume 36.

KÉPESSY IMRE: Strafrechtliche Fragen an der Konferenz der Landesrichter. In: MEZEY, Barna (Hrsg.): *Die Auswirkungen politisch-sozialer Umbrüche auf das Strafrecht.* Budapest, Lehrstuhl für Ungarische Staats- und Rechtsgeschichte Eötvös-Loránd-Universität, 2017. Rechtsgeschichtliche Vorträge / Lectures On Legal History 73.

KÉPESSY Imre: The Consolidation of Hungarian Legal Practice with the Austrian Norms in 1861. *Studia Iuridica* 2019. 80. sz. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.4797>

KÉPESSY Imre: The Roots of Judicial Review in Hungary In: STAUGIDL-CICHOWICZ, Kamila – KLAUSBERGER, Philipp – PILS, Ramon – SCHEIBELREITER, Philipp – SCHMETTERER, Christoph (szerk.): *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs,* 2013.